

Víra a dějiny [1966]

Panelová diskuse, Jircháře, 25. 5. 66.

1. Víra jako skutečnost je právě takovým problémem jako jím jsou dějiny jako skutečnost. Ani nejpreciznější biblická exegeze nám nepomůže v kritickém okamžiku, kdy půjde o samu víru jako živý, autentický, aktivní přístup člověka ke světu a k lidem, zejména pak o přístup náš. V bibli máme pouze různá svědectví o víře, uplatňuje se tam určité pojetí víry, ale nenajdeme tam samotnou víru obsaženu. Také oněm svědectvím musíme nejprve rozumět, musíme je pochopit tak, jak byla myšlena. K tomu potřebujeme znát duchovní a myšlenkové pozadí oné doby, v níž svědectví vznikala a byla zachycována.

2. Podobně nejsou v bibli obsaženy dějiny tak, že by bylo je možno nějakou metodou pouze odkrýt. Najdeme tam určité pojetí dějin a potom také rozmanité vrstvy, které musejí být nejprve rozlišeny a rozšifrovány a tak historicky zařazeny. Zkrátka bible je relikv dějin a současně relikv víry. Kdo neví, co je víra a co jsou dějiny, odjinud, ten je v bibli vůbec neuvidí, tomu se nepodaří žádnou exegetickou sondou víru ani dějiny v bibli identifikovat.

3. Dějinnost víry, dosvědčené biblickými pisateli, stojí tedy před námi nejprve jako dějinnost, dějinná podmíněnost reflexe víry, tj. jako dějinná, dobová podmíněnost onoho myšlenkového aparátu a všech oněch představ a pojetí, jimiž víra tehdejších lidí docházela uvědomění a sebepochopení. Takové sebepochopení víry nebylo tenkrát a není nikdy možné bez určitého chápání skutečnosti, světa a lidské situovanosti v něm. Toto chápání prodělává v dějinách mnohostranné, často velmi podstatné změny, jimiž je pak pochopitelně ovlivněna také reflexe víry, tudíž i každé svědectví víry.

4. První rovina otázky vztahu víry a dějin se tedy otvírá našemu uvažování při konfrontaci pojetí víry a pojetí dějin a při zjišťování, zda existuje mezi nimi nějaká podstatnější souvislost. Víme například, že dějinné myšlení, tj. myšlení, které se otevřelo určitému specifickému charakteru lidského pobývání na světě, jemuž říkáme dějinnost, je v evropské myšlenkové tradici poměrně velice pozdní a že se ve větší míře prosazuje teprve v našem století. Musíme se proto ptát: jaký vliv má toto nové pojetí dějin na naše pojetí víry? Jaký význam má pro nové, lepší porozumění podstatě víry, jak je možno ho použít k preciznější, pronikavější reflexi víry? Jaký filosofický a zejména jaký theologický význam má toto nové pojetí dějin a dějinnosti?

5. Ale tato rovina představuje pouze předběžnou problematiku, neproniká však k samé podstatě věci. Jestliže si jednou ozřejmíme, co to je nový dějinný přístup, pak ovšem se nemůže vyhnout otázce, zda sama víra má také dějinnou povahu, a to nejenom tam, kde usiluje o sebepochopení a sebesdělení, ale přímo ve své podstatě, tj. ve své nereflektované podobě, ve své autentičnosti, která není založena v reflexi. Jinými slovy: kdy vstupuje víra do dějin? Má vůbec dějinný počátek? V čem a jak se projevuje potom její vznik? Ale podobnou otázku musíme položit také na druhou stranu. Mají nějaký počátek dějiny? Kdy vstupují dějiny ve své dějinnosti do světa? A jaká je souvislost mezi zrozením dějin a zrozením víry? Předchází víra dějiny anebo předcházejí dějiny víru?

6. Nemusím se snad dlouho zdržovat výkladem, který je Vám většinou už dobře znám. Proti životní orientovanosti archaického člověka tváří a čelem k minulosti, praminulosti došlo někdy v době soudců (snad) k podstatnému obratu: izraelští proroci volají k odvratu od toho, co bylo, od prvních věcí a k nadějnému očekávání toho, co bude, co přichází jako nové (Iz. 43, 18n. ; Abraham; Lot - 1. M 19, 17+26). Tady nejde jen o nové pojetí světa, ale o novou životní orientaci, o nový životní styl. Tato nová orientace člověka čelem k budoucnosti, toto vědomé vykročení vstříc neznámému, ale zaslíbenému, ustavuje novou dimenzi v dosavadní struktuře dějin v neširším smyslu (v němž i příroda má charakter dějin). A to je právě víra.

7. Touto novou dimenzí jsou dějiny dotvářeny či spíše přetvářeny, rekonstituovány. Otvírá se nová perspektiva nejen individuálnímu člověku a nejen lidstvu, ale celému světu, veškeré skutečnosti. Jinými slovy: teprve ve víře a skrze víru se dějiny stávají dějinami v plném, silném významu toho slova. Neboť teprve s orientací člověka do budoucnosti vstupuje do světového dějství prvek vědomého dějinného rozvrhu, tj. vědomě koncipovaná dějinně orientovaná lidská aktivita.

8. Tak jako se vstupem víry jakožto nově orientované lidské aktivity do světového dění stává prehistorie historií, tak se před-víra, která je přítomna dokonce i v přírodě, stává vstupem do dějin teprve vírou v plném smyslu. Po nezbytném počátečním období, kdy výsledky jejího vstupu do dějin v jejich podstatném přeformování, přestrukturování nejsou dost zřetelné a kdy nejsou po ruce dost vhodné myšlenkové nástroje, jimiž by tyto podstatné proměny mohly být uchopeny, nemá víra pohotově dost prostředků, aby plně porozuměla sobě samé. Teprve ve chvíli, kdy se prosazuje vskutku dějinné myšlení, otvírá se pro víru nová perspektiva adekvátnějšího sebepochopení a tím i nového, mocnějšího uplatnění i praktického.

9. Mohli bychom tedy uzavřít, že víra je základem dějinnosti dějin, zatímco dějiny jsou scénou, na níž jedině se může víra skutečně uplatnit. Víra otvírá perspektivu nové cesty člověka dějinami, a to znamená novou cestu svému vlastnímu uplatnění, své vlastní realizaci. V tuto chvíli musím ponechat stranou byť i jen nejstručnější poukaz k charakteru té doby, v níž k této realizaci dochází, a tím i každou poznámku o vztahu víry k náboženskosti. S výjimkou jedině, totiž že náboženskost je vždycky orientována směrem mimo dějiny a nad dějiny, tedy právě opačně než víra.